

Spis treści

Wstęp (Anna I. Brzezińska, Joanna Matejczuk, Paweł Jankowski, Małgorzata Rękosiewicz)	11
---	----

Część pierwsza

Rozwój w okresie dzieciństwa i rola środowiska społecznego

Rozdział I. Środowisko rozwoju małego dziecka: potrzeby dziecka a jakość opieki i wczesnej edukacji (Magdalena Czub)	17
Wprowadzenie. Podstawowe potrzeby dziecka w wieku 0–3 lat	17
1. Kamienie milowe rozwoju emocjonalno-społecznego i poznawczego dziecka w wieku 0–3 lat	19
1.1. Zmiana w najważniejszej formie aktywności – od sygnalizowania do partnerstwa i autonomii	20
1.2. Rozwój społeczny – od kontaktów z rodzicem do kontaktów z innymi ludźmi	23
1.3. Rozwój komunikowania się – od gaworzenia do pierwszych zdań	25
1.4. Rozwój poznawczy – od bierności do samodzielnej eksploracji i zabawy	25
2. Środowisko rodzinne i pozarodzinne dziecka w wieku 0–3 lat a jego funkcjonowanie emocjonalno-społeczne i poznawcze	26
2.1. Wspieranie rozwoju podstaw osobowości	27
2.2. Budowanie zdolności rozumienia świata i innych ludzi	30
2.3. Budowanie zdolności uczestniczenia w świecie społecznym	30
2.4. Instytucjonalne wsparcie rozwoju małego dziecka	32
3. Czynniki ryzyka zakłóceń rozwoju dziecka w wieku 0–3 lat	33
Podsumowanie i wnioski. Warunki zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka w wieku 0–3 lat	33
Rozdział II. Środowisko rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym: potrzeby dziecka a jakość rodzinnej i pozarodzinnej oferty edukacyjnej (Joanna Matejczuk)	39
Wprowadzenie. Podstawowe potrzeby dziecka w wieku przedszkolnym	39
1. Kamienie milowe rozwoju emocjonalno-społecznego i poznawczego dziecka w wieku przedszkolnym	40

1.1. Zmiana charakteru działań – od działania spontanicznego do działania reaktywnego	40
1.2. Zmiany w najważniejszej rozwojowo formie aktywności – od zabawy „na serio” do zabawy „na niby”	41
1.3. Rozwój procesów poznawczych – od poznania sensomotorycznego do umysłowego reprezentowania zdarzeń	43
1.4. Rozwój języka, mowy i komunikacji – od pierwszych słów do złożonych wypowiedzi	45
1.5. Zmiany w obszarze kontaktów społecznych – od bliskości i poczucia bezpieczeństwa do przyjaźni i współpracy	48
2. Środowisko rodzinne i pozarodzinne dziecka w wieku przedszkolnym a jego funkcjonowanie emocjonalno-społeczne i poznawcze	50
2.1. Uspołecznienie myślenia i działania	51
2.2. Kształtowanie się gotowości do satysfakcjonującej współpracy z innymi	53
2.3. Budowanie samoświadomości i samooceny	53
2.4. Regulacja emocji i zachowania – w kierunku samoregulacji	55
3. Czynniki ryzyka zakłóceń w rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym	56
Podsumowanie i wnioski. Warunki zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka w wieku przedszkolnym	59
Rozdział III. Środowisko rozwoju dziecka w okresie szkolnym: potrzeby dziecka a jakość rodzinnej i pozarodzinnej oferty edukacyjnej (Anna Nowotnik)	63
Wprowadzenie. Podstawowe potrzeby dziecka w wieku szkolnym	63
1. Kamienie milowe rozwoju emocjonalno-społecznego i poznawczego dziecka w wieku szkolnym	64
1.1. Zmiana charakteru działań – od zależności do współdziałania i samodzielności	64
1.2. Zmiany w formach aktywności – od zabawy do nauki i pracy	65
1.3. Rozwój emocjonalny – od dziecięcej spontaniczności do refleksji	66
1.4. Rozwój społeczny – rozszerzanie się świata społecznego dziecka	67
1.5. Rozwój komunikowania się – opanowanie mowy czytanej i pisanej jako przełom rozwojowy	68
1.6. Rozwój poznawczy – od myślenia zdominowanego przez spostrzeganie do operacji umysłowych i myślenia pojęciowego	69
2. Środowisko rodzinne i pozarodzinne dziecka w wieku szkolnym a jego funkcjonowanie emocjonalno-społeczne i poznawcze	71
2.1. Relacje z rodzicami	72
2.2. Relacje z nauczycielami	72
2.3. Relacje z rówieśnikami	73
3. Czynniki ryzyka zakłóceń w rozwoju dziecka w wieku szkolnym	73
Podsumowanie i wnioski. Warunki zaspokajania podstawowych potrzeb dziecka w wieku szkolnym	75

Część druga

Potrzeby i zasoby dziecka u progu szkoły

Rozdział IV. Psychologiczny wizerunek dziecka u progu szkoły (Anna Kłobukowska, Katarzyna Wicher)	81
Wprowadzenie	81
1. Najważniejsze kierunki zmian rozwojowych u progu szkoły	82
2. Nowa rola ucznia	83
3. Kluczowe kompetencje – umysł 6-latka	86
3.1. Jak 6-latek zaczyna panować nad sobą?	88
3.2. Jak 6-latek uczy się rezygnować z tego, co przyjemne?	89
3.3. Jak 6-latek przechowuje i wykorzystuje informacje?	90
3.4. Jak 6-latek działa i staje się świadomy własnych możliwości?	91
4. Kluczowe kompetencje – emocje 6-latka	92
4.1. Rozpoznawanie i rozumienie emocji	93
4.2. Uzewewnętrznianie i kontrola emocji	94
4.3. Lęki 6-latka	95
5. Kompetencje językowe 6-latka	95
6. Kompetencje społeczne 6-latka	97
7. Sprawność fizyczna 6-latka	98
Podsumowanie	99
 Rozdział V. Potrzeby dziecka 6–7-letniego (Emilia Beger, Małgorzata Fidera)	 103
Wprowadzenie	103
1. Czym są potrzeby?	105
2. Potrzeby fizjologiczne dziecka rozpoczynającego naukę w szkole	108
3. Potrzeby emocjonalno-społeczne dziecka rozpoczynającego naukę w szkole	109
3.1. Potrzeba bezpieczeństwa	109
3.2. Potrzeba więzi	111
3.3. Normy i zasady społeczne a zaspokajanie potrzeb przez pierwszoklasistę	113
4. Potrzeby poznawcze dziecka rozpoczynającego naukę w szkole	115
5. Potrzeba działalności dziecka rozpoczynającego naukę w szkole	117
5.1. Autonomia	117
5.2. Inicjatywa	118
5.3. Kompetencja	119
6. Rola dorosłego w zaspokajaniu potrzeb i rozwijaniu samodzielności dziecka-ucznia	119
Podsumowanie	122

Rozdział VI. Rozwój społeczny i moralny dziecka w wieku przedszkolnym a funkcjonowanie w szkole (Małgorzata Suckiel, Paulina Śniecikowska, Piotr Garbowski)	125
Wprowadzenie	125
1. Rozwój moralny dzieci	126
1.1. Myślenie moralne dzieci w okresie przedszkolnym	127
1.2. Myślenie moralne dzieci w okresie wczesnoszkolnym	128
1.3. Od myślenia moralnego przedszkolaka do myślenia moralnego ucznia	130
2. Rozwój społeczny dzieci w wieku wczesnoszkolnym	133
2.1. Relacje społeczne – 6-latek wśród dorosłych i dzieci	134
2.2. Biologiczne uwarunkowania rozwoju społecznego	136
3. Agresja wśród dzieci	136
4. Przyjemne z pożytecznym – uspołecznianie przez zabawę	138
5. Rola nauczyciela w procesie rozwoju moralnego i społecznego uczniów	139
6. Ćwiczenia wspierające rozwój społeczny i moralny ucznia	139
Podsumowanie	141
Rozdział VII. Edukacja seksualna dzieci w okresie wczesnoszkolnym (Karolina Kołodziejczak, Marika Witkoś)	143
Wprowadzenie	143
1. Wspomaganie rozwoju seksualnego dziecka	144
1.1. Prawidłowości rozwoju seksualnego	145
1.2. Błędne przekonania na temat seksualności dziecka	146
1.3. Założenia dotyczące wspomagania rozwoju seksualnego dzieci	146
2. Obawy przed seksualizowaniem dzieci	148
3. Wspomaganie rozwoju seksualnego dziecka – rola nauczyciela	148
4. Wspomaganie rozwoju seksualnego dziecka – rola rodziców	153
4.1. Modele wychowania seksualnego w rodzinie	154
4.2. Współpraca rodziny i szkoły	155
5. O czym i jak uczyć dzieci 6- i 7-letnie?	158
6. Podstawy formalnoprawne edukacji seksualnej w szkole	159
Podsumowanie	162
Rozdział VIII. Czynniki ryzyka i czynniki wspierające dziecko u progu szkoły w szkole (Maria Dominiak, Karolina Niemier)	165
Wprowadzenie	165
1. Filozofia szkoły jako podstawa pracy z uczniami I klasy	166
1.1. Orientacja krótko- czy długoterminowa?	167
1.2. Nastawienie na program czy nastawienie na osobę?	168
2. Organizacja instytucji	170

2.1. Hierarchia czy współpraca?	170
2.2. Czynniki środowiskowe – czy i jak warunki fizyczne wpływają na jakość kształcenia?	172
3. Organizacja pracy	174
3.1. Program edukacyjny i wychowawczy – jak dopasować ofertę edukacyjną?	174
3.2. Formy i metody pracy – jakie mają znaczenie dla procesu edukacyjnego?	176
3.3. System oceniania – czynnik ryzyka czy czynnik wspierający dziecko? ..	178
4. Relacje społeczne – znaczenie bycia z innymi ludźmi	180
4.1. Relacje ucznia z dorosłymi – jak i co komunikować, by pomóc dziecku w procesie edukacji	180
4.2. Relacje ucznia z rówieśnikami – ich wpływ na funkcjonowanie dziecka w szkole	182
Podsumowanie	183
Rozdział IX. Czynniki ryzyka i czynniki wspierające dziecko u progu szkoły w rodzinie (Aleksandra Ratajczyk, Monika Mielcarek, Joanna Matejczuk, Alicja Swadźba) ...	185
Wprowadzenie	185
1. Typy relacji społecznych w rodzinie	186
1.1. Relacje pionowe	186
1.2. Relacje poziome	188
2. Rola rodziny w kształtowaniu postawy dziecka wobec szkoły	189
2.1. Oczekiwania rodziny	190
2.2. Styl rodzicielski	191
2.3. Relacje rodziców z nauczycielami	194
3. Wpływ sytuacji rodzinnej na sytuację szkolną dziecka	196
3.1. Status socjoekonomiczny rodziny	196
3.2. Choroba członka rodziny	197
3.3. Kryzys w rodzinie	198
Podsumowanie	199
Rozdział X. Typy rodzin a czynniki ryzyka na tle współczesnych przemian (Anna I. Brzezińska, Joanna Matejczuk, Monika Mielcarek, Aleksandra Ratajczyk) ..	201
Wprowadzenie	201
1. Szanse i zagrożenia dla rozwoju w czasach wielkich zmian	202
2. Zmiany transformacyjne a zmiany w obszarze rozwoju indywidualnego i funkcjonowania rodziny	203
3. Typy rodzin a zmiany transformacyjne	204
4. Rodziny stanowiące układ ryzyka dla rozwoju dziecka	206
Podsumowanie	208

Część trzecia

Gotowość szkolna dziecka

Rozdział XI. Dziecko w systemie edukacji (Anna I. Brzezińska, Magdalena Czub) ..	213
Wprowadzenie	213
1. Relacja jednostka – instytucja edukacyjna	214
1.1. Tradycyjne i współczesne podejście do relacji jednostka – instytucja ..	214
1.2. Ujęcie relacji jednostka – instytucja w kategoriach systemów dynamicznych	216
2. Komponenty systemu dziecko – instytucja	217
2.1. Rola społeczeństwa	217
2.2. Rola środowiska lokalnego	220
2.3. Rola instytucji edukacyjnych	220
2.4. Rola rodziny	221
3. Elementy gotowości dziecka do funkcjonowania w instytucji	222
Podsumowanie	224
 Rozdział XII. Gotowość dziecka do szkoły i gotowość szkoły do przyjęcia dziecka: interakcyjne ujęcie gotowości szkolnej (Anna I. Brzezińska)	 229
Wprowadzenie	229
1. Gotowość szkolna jako efekt interakcji zasobów osoby i oferty otoczenia ...	231
2. Gotowość szkolna – między socjalizacją a emancypacją	234
3. Trzy zadania edukacji – trzy zadania dla nauczyciela	237
4. Dojrzewanie i uczenie się a rozwój człowieka – ujęcie interakcyjne	239
5. Jak kształtować gotowość szkolną?	241
Podsumowanie	243
 Rozdział XIII. Co wiemy o 6-latkach w szkole na podstawie badań? (Radosław Kaczan, Piotr Rycielski)	 247
Wprowadzenie. Umiejętności na starcie szkolnym i ich znaczenie dla dalszego funkcjonowania w szkole	247
1. Program badań	249
2. Charakterystyka badanej grupy 6-latków	250
3. Poziom umiejętności matematycznych, czytania i pisania dzieci 6-letnich w przedszkolach i szkołach	251
4. Funkcjonowanie społeczno-emocjonalne dzieci 6-letnich w przedszkolach i szkołach	254
5. Opinie rodziców dzieci 6-letnich na temat funkcjonowania przedszkola i szkoły	256
Podsumowanie	259